

KAMU HİZMETLERİNİN DEĞİŞEN YÜZÜ VE SEÇİLMİŞ DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Hatice KİNO¹

ÖZET

Sosyal devlet anlayışının gelişimine paralel olarak dezavantajlı gruplara yönelik hizmetler de çeşitlilik göstermiştir. Bu süreçte Türkiye’de kamu politikalarının belirlenmesinde dezavantajlı bireylere daha fazla önem verilmiştir. Ancak her geçen yıl artan dezavantajlı birey sayısı, bu gruplara dahil vatandaşların ihtiyaçlarının istenilen düzeyde karşılanmasını olumsuz etkilemektedir. Bu durumda, kamusal hizmetlerin sunumunda vatandaşların taleplerine cevap verebilmek adına, vatandaş odaklı bir politikanın takibi önem arz etmeye başlamıştır. Diğer bir yandan ülkemizde kamusal hizmet sunumunda dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının önemsenmediğine dair genel bir kanı oluşmuştur. Bu bilgiler ışığında bu çalışmada seçilmiş dezavantajlı gruplara yönelik yapılan kamusal hizmetlerin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılan yöntem, nitel araştırma yöntemi olup, kamu hizmeti ve dezavantajlı gruplara yönelik kamusal hizmet konularında yayımlanmış ulusal ve uluslararası literatürden ve ilgili kanun maddelerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dezavantajlılık, Hizmet, Kamu hizmeti, Kamu politikası, Dezavantajlı grup

VARIABLE FACE OF PUBLIC SERVICES AND SELECTED DISADVANTAGED GROUPS

ABSTRACT

In parallel with the development of social state understanding, services for disadvantaged groups have also varied. In this process, more attention has been given to disadvantaged individuals in the determination of public policy in Turkey. However, the number of disadvantaged individuals who increase each year has a negative impact on meeting the needs of citizens in these groups. In this case, in order to meet the demands of the citizens in the provision of public services, the pursuit of a citizen-oriented policy has become important. On the other hand, there is a general belief that the needs of disadvantaged groups are not taken into consideration in the provision of public services in our country. In the light of this information, the aim of this study was to investigate the public services for selected disadvantaged groups. The method used in the research is a qualitative research method and the national and international literature and related articles of law have been utilized in public service and public service for disadvantaged groups.

Key Words: Disadvantageousness, Service, Public service, Public policy, Disadvantaged group

¹ Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Bölümü, htckino@gmail.com

GİRİŞ

Çağlar boyunca her toplumda dezavantajlı özel gruplara karşı bazı toplumsal kurallar, tutum ve davranışlar oluşturulmuştur. Örneğin; yoksul insanlara destek olmak, fakir ve kimsesiz çocuklara eğitim olanağı sunmak, yaşlı, evsiz ve hasta insanlara yardım etmek ve faydalanmaları için bazı kurum ve kuruluşlar tesis etmek tarihin ilk zamanlarından bu yana var olmuştur. Fakat Avrupa’da 1800’lü yıllarda Sanayi Devrimi ile beraber insanları birbirleriyle yardımlaşmaya yönlendiren dini kurumlar ve geleneksel yardımlaşma kurumlarının etkinliklerini önemli oranda yitirmesi, özel dezavantajlı grupların umursanmayıp kendi hallerine bırakılmalarına neden olmuştur².

Bilhassa 1900’lü yıllar itibariyle hem ulusal örgütler hem de uluslararası hükümetler konuyu daha ciddiye almak suretiyle gerek ulusal, gerekse uluslararası politikalar oluşturarak hukuki düzenlemeler ile özel dezavantajlı grupların bilhassa da engelli bireylerin; yaşama dört elle bağlanmaları, temel insan haklarından faydalanabilmeleri, en önemlisi de çok daha mutlu, üretken kişiler olarak ülkenin kaynaklarına katkı sağlayan bireyler haline gelmelerini sağlamak, uygar toplumlardaki hükümetlerin önde gelen anayasal ilkeleri arasında yer almaya başlamıştır³. Son yıllarda tüm dünyada dezavantajlı grupların önemsenmesi gerektiğine dair farkındalıklar başlamış ve konuya ilişkin pek çok çalışma yürütülmeye başlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere Birleşmiş Milletler, hükümetler ve STK’lar söz konusu çalışmaları yürüten kuruluşların en önde gelenleridir⁴. Dezavantajlı gruplara yönelik kamusal hizmetlerin araştırıldığı bu çalışma da; dezavantajlılık kavramına yönelik açıklamalara yer verilerek dezavantajlı grupların sorunları, Türkiye’de mevcut durum, kamu hizmeti ilkeleri açısından dezavantajlılık ve Türkiye’de bazı dezavantajlı gruplara yönelik yapılan başlıca kamu hizmetleri üzerinde durulmuştur. Seçilmiş dezavantajlı gruplara yönelik yapılan kamusal hizmet araştırmasının amaçlandığı çalışmada kullanılan yöntem, nitel araştırma yöntemi olup, kamu hizmeti ve dezavantajlı gruplara yönelik kamusal hizmetler konularında yayımlanmış genel literatürden ve ilgili kanun maddelerinden yararlanılmıştır.

1. DEZAVANTAJLILIK KAVRAMI

Fransızca kökenli bir kelime olan dezavantaj, en basit ifadeyle avantajlı olmama durumudur. Dezavantajlı gruplar, istihdam hayatına giriş veya çalışma hayatına devam etme konularında, işgücü piyasalarına entegrasyonları daha düşük olan kişilerden oluşmaktadır. Kısaca iktisadi ve sosyal hayata katılımı düşük çeken bireylerdir⁵.

‘Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), dezavantajlı grupları şöyle tanımlamaktadır; ‘Dezavantajlı gruplar, ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya (mesela sığınmacılar gibi) politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik entegrasyon şansları diğer insanlara göre daha düşük olan kimselerden oluşur’. Bunlar toprak mülkiyetine veya başka gelir getiren araçlara sahip olamayan ve genellikle sağlık, konut ve eğitim gibi temel toplumsal gerekliliklerden yoksun olan kimselerdir. Devletler, ülkenin koşullarına ve bu gruplara yaklaşım biçimlerine göre çeşitli özel istihdam politikaları izlemektedirler. Dezavantajlı gruplara yönelik uygulamalar kısa dönemde,

²Adnan KÜÇÜKALİ, “Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 4, sayı: 1, Ocak, 2014, ss. 59-86.

³BLAU J. ve ABRAMOVİTZ M., Social Welfare Policy, Published by Oxford University Press, New York, 2003, s.27.

⁴Hakan YAVUZ, Hatice KİNO, ‘Engellilere Yönelik Yerel Kamusal Hizmetlerde Memnuniyet: Sakarya Örneği’, Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar, Chapter 24, Vol.1, 2018, s.445.

⁵Fatma DİKMETAŞ, Dezavantajlı Gruplar Açısından Pasif İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi ve İşkur İçin Öneriler, Çalışma ve Sosyal Güvelik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi Yayını, Ankara,2017, s.3.

koruyucu nitelikteki uygulamaları içerirken, uzun dönemde dezavantajlı grupları risk grubu olarak değerlendirmemize neden olan olumsuzlukları giderici yönde uygulamaları içermektedir.^{6,7}

Dezavantajlılık kavramını cinsiyet, ırk, yoksulluk gibi sebeplerden çok 'kendine yeterli olabilmek için gerekli araçlara erişime sahip olmamak' biçiminde tanımlayan çalışmalar da bulunmaktadır.⁷ Bu düşünceye göre dezavantajlı bireyler, sağlık, eğitim, bilgi, istihdam, toplumsal destek gibi alanlarda toplumun büyük çoğunluğunun sahip olduğu imkanlara sahip değildir ya da bu imkanlara ulaşabilmelerinde engeller bulunmaktadır.⁸

Dezavantajlı grupların kapsamı, kimlerden oluştuğu ve yaşadıkları zorlukların derecesi ülkeden ülkeye değişebilmekle beraber, ülkemizde çoğunlukla; *işsizler, yoksullar, eğitimsizler, kadınlar, sosyal güvenliği olmayanlar, evsizler, ayrımcılığa uğrayan sosyal gruplar, bağımlılar, engelliler, çocuklar ve yaşlılar*, dezavantajlı grup olarak değerlendirilmektedir. Bu dezavantajlar çoğu kez birbirinden kopuk değil iç içe veya birbirini besleyerek şekillenebilir. Örneğin eğitimsizler genellikle işsiz, işsiz insanlar genellikle yoksul ve çoğu kez de sosyal güvenlikten yoksun olabilmektedir.⁹

Dezavantajlılık durumuna neden olabilecek faktörler doğuştan gelen-değiştirilemeyen ile toplum ve kültür içerisinde inşa edilen faktörler olmak üzere iki şekilde irdelenebilir.

Doğuştan Gelen ve Değiştirilemeyen Faktörler: Doğuştan gelen ve değiştirilemeyen faktörlere örnek olarak *deri rengi, bedensel engel ve biyolojik cinsiyeti* gösterilebilir. Bu faktörler, genellikle maddî temelli ve bedenseldir. Yapısal kökenlere sahip oldukları için değiştirilmeleri imkânsız veya çok zordur. Örneğin; erkek olmanın dezavantaj getireceği durumlardan söz etmek güçtür. Hem geleneksel toplumlarda hem de modern toplumlarda kadınların kamusal alandaki aktiviteleri çeşitli nedenlerle sınırlı olabilmektedir. Diğer bir yandan; bedensel kusurlara ya da engellere sahip olan bireylerin kültürel, sosyal ve ekonomik zeminlerde rekabet etmesi çok zordur. Bu bireyler sahip oldukları bedensel engellerin yanı sıra, kendilerine toplumun atfettiği değerlerle de baş etmek zorundadırlar¹⁰.

Toplum ve Kültür İçerisinde İnşa Edilen Faktörler: Toplumdan topluma, kültürden kültüre değişebilen koşullar dezavantajlı grupları doğurabilir. *Dini özellikler, etnik ve dinsel kökenler, sosyal tabaka, anadili ve coğrafi köken* gibi faktörler ilk akla gelen örneklerdir. Bu tür dezavantajlar toplumdan topluma, kültürden kültüre değişebildiği gibi aynı toplum ve kültür içerisinde zamanla dönüşüm de geçirebilir. Örneğin; kültürel ve ekonomik bakımdan hangi toplumsal tabakada yer aldıklarına bağlı olarak kişiler dezavantajlı grup olarak sayılabilir. Buna bağlı olarak, çok düşük gelir düzeyine sahip kimseler mensup oldukları toplumsal tabaka nedeniyle önemli dezavantajlarla karşılaşabilirler. Diğer bir yandan; bireylerin ister kendi tercihleriyle olsun ister doğuştan olsun, içerisinde buldukları dini ve etnik grup, bireyleri dezavantajlı konumuna düşürebilir. Yine bireylerin bir toplum

⁶Strateji Geliştirme Başkanlığı; Bakanlığımız ve Bağlı-İlgili Kuruluşlarınca Yürütülen Projeler,2011,s.3.

⁷Leyla ALP; Dezavantajlı Grupların İstihdama Katılmaları:G20 Ülkelerindeki Başarılı Uygulamalar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara,2014, s.4.

⁸ALP, 2014., s.5.

⁹Fatma. DİKMETAŞ, Dezavantajlı Gruplar Açısından Pasif İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi ve İşkur İçin Öneriler, Çalışma ve Sosyal Güvelik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara,2017, s.7.

¹⁰Mesude YÜKSEL ve diğerleri, 'Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler Realitesi', Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Ocak 2015, sayı:6 s.28.

içerisindeki yasal statüleri de belirli bir takım dezavantajlılık konumu doğurabilir. Sığınmacılar, göçmenler, mülteciler gibi¹¹.

2.DEZAVANTAJLI GRUPLARIN SORUNLARI VE TÜRKİYE’DE MEVCUT DURUM

Dezavantajlı olmak, beraberinde dışlanmışlığı getirmektedir. Dışlanmışlık olgusu da; *ekonomik dışlanma, sosyal dışlanma, kurumsal-kültürel dışlanma ve politik dışlanma* olarak meydana gelebilmektedir. Ekonomik dışlanma; bunlar arasında en önemlisidir. Bireyin dahil olduğu toplumla bütünleşmesi ilk etapta işi ile gerçekleşir. Kişinin işi, geliri ve gelirinin yüksekliği, ekonomik ve sosyal dışlanmışlığa karşı en güçlü araçtır. Kurumsal dışlanma; dezavantajlı grupları, ekonomik ve sosyal dışlanmaya karşı koruyacak, kurumsal sistem ve yapıların olmayışından kaynaklanır. Yaşlıların çocukların ve ihtiyaç içindeki kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak kurum ve kurumsal örgütlenme yetersizliği, kurumsal dışlanma yaratmaktadır¹².

Dezavantajlı grupların dışlanması, ekonomik gelişme ile ekonomik ve toplumsal değişim ve uyum sorunları yanında, tarihten gelen kurumsal ve yapısal nedenlerden de kaynaklanabilir. Örneğin; bugünün Avrupa’sında karşılaşılan sorunların önemli bir kısmı, sanayi toplumundaki refah devletinin, bilgi toplumu ve küresel gelişmeler nedeniyle geçirdiği değişim ve yeniden yapılanmaya karşı gösterilen uyum sorunundan kaynaklanmaktadır. İşgücü piyasalarındaki köklü değişime ekonomiler ayak uydurmada önemli sıkıntılar yaşamaktadır¹³.

Türkiye’de yaşanan sorunlar ise, bunlara ek olarak, bazı kurumların yokluğu ve yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca gelir dağılımındaki adaletsizlik mutlak ve göreceli yoksulluğa yol açarken, dezavantajlı grupların ortaya çıkmasının çok önemli bir nedenidir.

Anayasamız gereği, devletimiz sosyal bir devlettir. Avrupa modeli alınarak oradaki sosyal devlet yapılanmaları örnek alınmıştır. Son yıllarda da aday üyelik çerçevesinde, AB tarafından talep edilen sosyal reformlar sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’nin sağlıktan yoksulluğa; işsizlikten gelir dağılımı bozukluğuna ve dezavantajlı grupların yetersiz örgütlenmesi ile kurumsal dışlanmaya kadar uzanan yetersizlikler nedeniyle dışlanmışlıkla mücadelede de başarısız kalınmaktadır. Diğer yandan uzun yıllardır süren yüksek enflasyon ortamının yarattığı ekonomik çarpıklıklar ile işsizlik ve artan sosyal sorunlar Türkiye’de dezavantajlı grupların ve bu yöndeki sorunların artmasına yol açmıştır. Hükümetler dezavantajlı gruplara yönelik uygulamalarını büyük ölçüde yerel yönetimler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Yerel yönetimler, her ne kadar kendi insiyatifleri ile meslek ve iş kazandırmaya yönelik kurslar düzenleme ve eğitim gibi alanlara yönelse de; bunlar sistematik ve kurumlaşmış yapılanmalar olmaktan uzaktır¹⁴.

3.KAMUSAL HİZMET KAVRAMI VE KAMU HİZMETİ İLKELERİ AÇISINDAN DEZAVANTAJLILIK

Öğretide kamu hizmeti kavramının kabul gören standart bir tanımı yoktur. En temel anlamıyla; karşılandığında kamuya fayda oluşturan toplum ihtiyaçlarının karşılanması faaliyetine kamu hizmeti denir. Kamu yararına yürütülen kamu hizmetlerinin en temel özelliği toplumun ihtiyaç ve taleplerine cevap vererek kamu yararı sağlamak olması ile birlikte bazı

¹¹YÜKSEL ve diğerleri 2015, ss.25-30.

¹²YÜKSEL ve diğerleri, 2015, s.32.

¹³Süleyman AKBULUT, ‘Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma) Zayıf Gör(me) ve Yok Say(ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı’, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi (SEÇBİR), 2017, ss.1-15.

¹⁴DİKMETAŞ, 2017. s.15.

özellikleri sebebiyle özel diye nitelendirilen hizmetlerden ayrılmaktadır, sahip olduğu bu özellikleri sebebiyle kamu kesimi tarafından yapılması zorunlu hale gelmektedir. Öğreti de kamu hizmetinin bir tanımı şu şekildedir; ne kadar üretileceğine siyasi otoriteler tarafından karar verilen ortak tüketim anlayışının hakim olduğu faydalarının pazarlanmadığı, hizmetten fayda sağlayanlar arasında rekabet oluşturmayan faaliyetlere ‘kamusal hizmetler’ denir. Anayasanın 128. Maddesinde kamusal hizmetten; ‘Devletin kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.’ 70. Madde de ise; ‘Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkını sahiptir.’ Şeklinde bahsedilmiştir. Bu iki farklı kullanım kamu hizmeti kavramının farklı anlamlarda kullanıldığını öne koymaktadır. 128. maddede iş, uğraş, faaliyet anlamı kastedilirken 70. maddede hizmet kavramı kamu kuruluşları anlamında kullanılmıştır¹⁵.

Süreklilik İlkesi ve Dezavantajlılık: Toplumsal gereksinimlerin sürekliliği sebebi ile kamu hizmetlerinin sürekli ve düzenli biçimde işleyiş göstermesi önemli bir durumdur. Toplumun herhangi bir dezavantaja sahip olmayan bireylerinin gereksinimlerine cevap vermesinin yanında, toplumda özellik arz eden dezavantajlı kişilerin gereksinimlerini gidermesi açısından süreklilik göstermesi oldukça önem teşkil etmektedir. Örneğin; dezavantajlı gruplardan biri olan engelli bireyler için bakım hizmetleri, eğitim gibi hayat boyu sürekli ve düzenli bir biçimde sunulması gereken hizmetler zaruridir. Fakat devlet söz konusu hizmetleri sunarken bazı kriterler koyarak, hizmetleri sunacağı süreyi azaltmaya dönük politikalar yürütebilmektedir. Mesela; zihinsel engelli kişilere dönük eğitim hizmeti sunumunun (bireyler bütün hayatları boyunca aynı ya da benzer bir hizmete gereksinim duyacaklarından) yaşam boyu devam etmesi, süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Eğitim ihtiyaçları hayat boyu sürecektir¹⁶.

Eşitlik İlkesi ve Dezavantajlılık: Kamu hizmeti sunumu konusunda devlet dilediği kişilere dilediği hizmeti sunmakta özgür olmadığı gibi, eşit durumda eşit olanaklara sahip kişilere eşit biçimde sunma yükümlülüğüne sahip olup, farklı konum ve olanaklara sahip kişilere de farklı şekilde sunma yükümlülüğündedir. Başka bir deyişle, matematiksel değil bireylerin içerisinde oldukları durumlara göre eşitlik anlayışı geçerlidir¹⁷. Bu nedenle dezavantajlı kişiler, içerisinde oldukları özel durumlar sebebi ile kamusal hizmetlerden faydalanırken diğer kişilerden farklı olarak bazı pozitif ayrıcalıklara sahip olabilmektedir. Anayasamızın 2., 50., 61. ve 73. maddelerinde söz konusu pozitif ayrıcalıkların temeli atılmıştır. Örneğin 2. maddede yer alan ‘sosyal devlet’ ifadesinden sonra; devletin, bireyin doğarak sahip olduğu onurlu bir hayatı devam ettirme ve bu yönde maddi manevi açıdan varlığını geliştirme hak ve yetkisinin kullanılmasına imkan verilmesinin sosyal adalet anlayışı gereği zorunluluğu ifade edilmiştir. Yine 50. maddede, çalışma şartları açısından küçükler, kadınlar, beden ve ruhen yetersizliği bulunan bireylerin özel olarak korunduğu hükmü, 61. maddede yer alan, sakatları korumak ve toplum hayatına dahil olmalarını sağlamak için devletin önlem alma yükümlülüğünün olduğu hükmü ile 73. maddedeki, kamusal ihtiyaçlarını gidermek üzere, maddi gücüne göre herkesin vergi ödemekle yükümlü olduğu, hükmü dezavantajlı bireylere tanınmış olan bir takım hak ve pozitif ayrıcalıkların temelini oluşturmaktadır.

Değişkenlik İlkesi ve Dezavantajlılık: Kamusal Hizmetlerin sürekli değişen koşullara ve toplumda yer alan bireylerin ihtiyaçlarına uygun bir biçimde gelişim ve

¹⁵ Mehmet GÖKÜŞ, Kamu Hizmeti, Kavram-Politika-Uygulama, Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2011, ss.25-27.

¹⁶ Mustafa ÖZTÜRK, Türkiye’de Engelli Gerçeği, İstanbul, Müsiad Yayıncılık 2011, s.35.

¹⁷GÖKÜŞ, 2011, s.22.

değişiminin gözetilmesi gerekmektedir. Zaman içerisinde dezavantajlı gruplara yönelik sunulan hizmetlerde de farklı ihtiyaçlar gözükülebilmektedir¹⁸.

Örneğin; Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmeliğin 11. Maddesi'nin a bendinde yer alan; 'bakım hizmetleri gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerine ait özel bakım merkezlerinde veya bakıma muhtaç özürünün ikametgâhında verilir' düzenlemesi ile engelli bireylerin mümkün olduğunca sosyal yaşam içerisinde hizmet almaları ve böylece toplumdaki soyutlanmamaları hedeflenmiştir. Burada ki 'bakım merkezleri veya bakıma muhtaç engellinin ikametgahında' ifadesi kamu hizmetinin değişen koşullara ve kamunun gereksinimlerine göre uyarlandığını göstermektedir.

Bedelsizlik İlkesi ve Dezavantajlılık: Bazen kamusal hizmetlerden yararlanma anında ya da daha sonrasında herhangi bir parasal karşılık ödenmemektedir. Ancak kamu hizmetlerinin hiçbirisi tamamen karşılıksız (bedelsiz) değildir. Bireyler sunulan kamusal hizmetlerin finansmanını vergiler, sigorta primleri gibi yollarla doğrudan ya da dolaylı bir şekilde üstlenmektedir¹⁹. Diğer bir deyişle, parasız sunulan kamusal hizmetlerin bedelini vergi veren bireyler ödemektedir. Dezavantajlı gruplara sunulan bir takım kamusal hizmetlerin karşılıksız olarak sunulması ise Anayasa'da yer alan sosyal devlet olma ilkesinin bir gereği olarak dezavantajlı durumda olan ihtiyaç sahibi herkesin, sunulan kamusal hizmetlerden eşit ölçüde faydalanması gerektiği şüphesizdir²⁰.

4. TÜRKİYE'DE DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK BAŞLICA KAMU HİZMETLERİ

Ülkemizde dezavantaja sahip bireyler denilince, daha çok; İşsizler, yoksullar, eğitimsizler, kadınlar, sosyal güvenliği olmayanlar, evsizler, ayrımcılığa uğrayan sosyal gruplar, bağımlılar, engelliler, çocuklar ve yaşlılar akla gelmektedir. Öğretide genel kanı; daha fazla dezavantaja sahip grupların, yoksullar, yaşlılar ve engelliler olduğu yönündedir. Çalışmanın bu bölümünde bahsi geçen gruplara yönelik yapılan kamusal hizmetler incelenecektir.

YOKSULLAR

Sağlık ve Düzenli Yardımlar Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan, düzenli merkezi yardımlara ilişkin uygulama kılavuzuna göre; muhtaç asker ailelerine, eşi vefat etmiş kadınlara ve yoksul öksüz yetim ve asker çocuklarına düzenli nakit yardımı yapılmasının yanında şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardım programları uygulanmaktadır²¹.

Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardımı: Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Program'ına göre, şartları sağlayan hak sahibi kişilere her iki ayda bir düzenli nakdi ödeme yapılır. Bu yardım programı kapsamında yapılan ödemelerin aralıkları ve artış miktarları Fon Kurulu kararıyla belirlenir.

Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardımı Programı: Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı'nda hak sahibi kişilere, her iki ayda bir düzenli nakdi ödeme yapılmaktadır. Bu yardım programı kapsamında yapılan ödemelerin aralıkları ve

¹⁸GÖKÜŞ, 2011, s.32.

¹⁹Orhan ARTANTAŞ, Kamu Hizmeti ve Bedel, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016, s.54.

²⁰Serkan ÇINARLI, Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008, s.40.

²¹T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Düzenli merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu, 2018, ss.10-22.

artış miktarları Fon Kurulu kararıyla belirlenir. Kadının son resmi nikâhlı eşi ile resmi evliliği devam ederken eşi vefat etmiş, hâlihazırda evli olmayan, kendisi ya da içinde bulunduğu hanedeki herhangi bir kişi kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan, fakir ve muhtaç durumda olduğu MH kararıyla tespit edilen kadınlar bu yardım programından faydalandırılır.

Şartlı Eğitim Şartlı Sağlık Yardım Programı (ŞEY): Şartlı Eğitim Yardımı, nüfusun ekonomik güçlükler nedeniyle temel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmayan ve 3294 sayılı kanun kapsamında muhtaçlığı muhtarlık tarafından onaylanmış hanelere yönelik şartlı bir yardım programıdır. Şartlı eğitim yardımı, bu grup içerisinde yer alanlar arasında örgün eğitime katılan çocuklara eğitimin başlangıcından, lise öğretimini bitirene kadar, öncelikli olarak çocuğun annesi olmak üzere, çocuğun babası veya çocukla aynı hanede yaşayan ve çocuğun bakımını üstlenen reşit bireylere verilir

Şartlı Eğitim Yardımı Programı kapsamında şartlar sağlandığı durumda her takip ayı için; ilköğretim erkek çocuklarına, ilköğretim kız çocuklarına, ortaöğretim erkek çocuklarına, ortaöğretim kız çocuklarına aylık ödeme yapılır. Ödemeler, sadece okulun açık olduğu aylar için toplamda en fazla yıllık 10 ay üzerinden yapılır. ŞEY programı, e-okul sisteminde okula gittiğine dair bilginin olması şartı ile, en erken 48 aylık yaşa sahip çocuklara verilir. ŞEY programı kapsamındaki yardım ödemesi, örgün eğitime devam etse bile, fayda sahibi 25 yaşını doldurduğu zaman kesilir.

Öksüz Yetim ve Asker Çocuklarına Yardım Programı: Öksüz/yetim yardım programında, şartları sağlayan hak sahibi kişilere, çocuk başına her iki ayda bir düzenli nakdi ödeme yapılır. Hanede birden fazla öksüz/yetim bulunması durumunda, her bir öksüz/yetim için yardım başvurusu alınır ve şartları sağlaması halinde her bir çocuğa ayrı ödeme oluşturulur. Hanede birden fazla asker olması durumunda, her bir asker için yardım başvurusu alınır ve şartları sağlaması halinde her bir asker için ayrı ödeme oluşturulur.

YAŞLILAR

Devlet; hasta, yoksul ya da kimsesiz yaşlılar için evde sağlık, bakım parası, yaşlılık maaşı gibi birçok imkan sunuyor. Maddi anlamda zor durumda olan, hasta, başkasının bakımına muhtaç ya da kimsesi olmayan yaşlılara özel birçok destek sağlanıyor. Evde bedava sağlık hizmeti, bakım parası, huzurevi hizmeti, elden maaş gibi bu imkanlardan, kriterleri sağlayan tüm yaşlılar yararlanabiliyor²².

Ambulans Hizmeti: Büyük şehir belediyeleri yaşlı ve engellilere özel bedava ambulans hizmeti sunmaktadır. Bunun için yaşlıların bulunduğu yerdeki belediyeleri aramak yeterli olmaktadır.

Evde Bakım Aylığı: Yaşlı olduğu için bakıma muhtaç kişilerle aynı çatı altında yaşayanlara, evde bakım aylığı ödenmektedir. Evde bakım aylığı için yüzde elli ve üzerinde engelli raporuna sahip olmak koşulu bulunmaktadır.

Evde Sağlık Hizmeti: Devlet, engelli ya da çok yaşlı olduğu için bakıma muhtaç kişilere evde sağlık hizmeti vermektedir. Bu hizmet için herhangi bir bedel istenmemek ile beraber başvuran herkese koşulsuz olarak sunulmaktadır.

Bedava Ulaşım Hizmeti: 65 yaş ve üzeri olan vatandaşlar şehir içi, demiryolu, denizyolu ve karayolu toplu taşımalarından ücretsiz bir şekilde faydalanabilmektedir.

²²T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018, ss.22-36.

demiryolları ve denizyollarının şehirlerarası hatlarından ise yüzde elli indirimli yararlanma hakları bulunmaktadır.

Uygun Konut Hizmeti: TOKİ'nin yaptığı konutların yüzde 25'i emeklilere ayrılmaktadır.

Evde Maaş Hizmeti: Sağlık durumları sebebi ile PTT ya da bankalardan maaş çekemeyen yaşlı ve emekli vatandaşlara evde ödeme yapılmaktadır. Bu hizmetten faydalanmak için SGK'ya 'konutta maaş almak istiyorum' şeklinde bir dilekçe vermek yeterli olmaktadır.

2022 Aylığı: Yaşlı ve maddi durumu kötü olanlara da üç ayda bir ödeme yapılmaktadır. Buna 65 yaş aylığı veya 2022 aylığı deniyor. 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanununun 1 inci maddesine göre; "Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar, nafaka bağlanmış veya nafaka bağlanması mümkün olanlar veya 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu hükümlerine göre harçlık ödenenler hariç olmak kaydıyla, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından muhtaç olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına, muhtaçlık hâli devam ettiği müddetçe (2.332) gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımından bulunacak tutarda aylık bağlanır. 2010 yılından bu yana yıllara göre istatistiksel veriler ise Tablo 1'de görüldüğü gibidir²³.

Tablo1. Yaşlı Maaşı Alan Kişiler ve Ayrılan Kaynak Miktarının Yıllara Göre Dağılımı

<i>Yıllar</i>	<i>Kişi Sayısı</i>	<i>Tutar (milyon tl)</i>
2017	618.162	1.766
2016	620.019	1.580
2015	608.513	1.250
2014	629.590	1.009
2013	632.407	1.009
2012	668.351	1.046
2011	797.426	1.055
2010	848.826	1.059

Kaynak: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

²³ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018, ss.22-36.

ENGELLİLER

Sağlık Hizmeti: Ülkemizde sağlık hizmetlerinin ne şekilde sunulacağına ilişkin kurallar, 1963 senesinde uygulamaya girdiğinden bu yana ülkemizdeki sağlık politikasının bel kemiği olma özelliğindeki 224 sayılı ‘Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Kanun’da yer almaktadır. Sağlık hizmetlerinin sunumu konusunda engelli kişilere sağlanan en köklü gelişmeler, 5378 sayılı EHK ve Sağlık Uygulama Tebliği’nin (SUT) yürürlüğe girmesi ile olmuştur²⁴.

Engelli kişiler için stratejik önem kaydeden sağlık hakkı; koruyucu/önleyici tedavi hizmetleri, ve ilgili kurum ve kuruluşlarda verilen tıbbi bakım hizmetlerini kapsayan ‘tedavi ve bakım hizmetlerini’, rehabilitasyon/habilitasyon hizmetlerini kapsayan ‘rehabilitasyon hizmetlerini’ ve ilaç, yardımcı cihazlar, sağlık yardımları, tıbbi tedavi ve bakım destek yardımlarını kapsayan toplumsal hayata katılımın ön koşulu olan ‘tıbbi-medikal destekleri’ kapsamaktadır.

Eğitim Hizmeti: 1950’lere kadar engellilere yönelik yürütülen faaliyetler, çoğunlukla tıbbî bakım olarak sürdürülürken, durumun eğitim ve rehabilitasyon kısmı çok önemsenmeyip ihmal edilmiştir. 1951 senesinde politika değişikliğine gidilerek düzenlenen bir kanunla, öncesinde Sağlık Bakanlığı’na bağlı yürütülen özel eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. Çıkarılan bu kanun engelli bireylerin tıbbi bakımdan çok eğitim ile rehabilite edilmesine ve toplumsal hayata kazandırılmasına ilişkin uygulamaların önünü açmıştır²⁵. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’na göre; ilköğretim yaşında olup zihnen, fiziken, ruhen ve sosyal açıdan engelli durumunda bulunan çocuklara özel eğitim ve öğretim hizmeti sunulmaktadır. Yine; 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’na göre MEB, özel eğitime ihtiyacı olan bireylere, çalışma hayatına hazırlayacak özel meslek kursları düzenlemek ile görevlendirilmiştir. Kurslar, ihtiyacı olan bireylerin ilgi, ihtiyaç ve kabiliyetlerine göre düzenlenmek ve uygulanmak zorundadır. Kurslara katılan ihtiyaç sahibi bireyler, kursa devam ettikleri süre boyunca ilgili kanunun çirak ve öğrencilere tanıdığı haklardan yararlanma hakkına sahip olacaklardır²⁶. Engelli bireye sahip ailelerin eğitimi, özel eğitime gereksinimi olan kişilerin, eğitimine destek olması amacı ile kişilerin anne, baba ve kardeşleriyle bakım ve eğitimleriyle yükümlü diğer bireylere verilmekte olan rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini kapsamaktadır.

İstihdam Hizmeti: 4857 Sayılı İş Kanunu’na göre; elli ve daha fazla işçi çalıştırılan işyerlerinde, özel sektörde %3, kamu sektöründe ise %4 engelli bireyin, mesleki, fiziki ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırılması zorunludur. Aynı il sınırlarında birden fazla işyerine sahip işverenin, istihdam etmekle yükümlü olduğu engelli işçi sayısı, toplam işçi sayısı dikkate alınarak hesaplanır. Bu kapsamda istihdam edilecek çalışan sayısının belirlenmesinde belirli ve belirsiz süreli iş sözleşmesine göre istihdam edilen çalışanlar dikkate alınır. Kısmi süreli iş sözleşmesine göre istihdam edilenler, çalışma saatleri esas alınarak tam süreli çalışmaya dönüştürülür. Oranın belirlenmesinde yarım kadar olan kesirler dikkate alınmadan, yarım ve daha fazla olan kesirler tam sayıya tamamlanarak hesaplama yapılır. İşyerinin çalışanıyken engelli duruma düşenler önceliklidir²⁷.

²⁴Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD), Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014, Ankara 1. Baskı, s.22.

²⁵KÜÇÜKALİ, 2014. ss:59-86.

²⁶3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 39. Madde, (19.6.1986 Tarihli, 19139 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3308.pdf>, (Erişim Tarihi:05. 2019).

²⁷4857 Sayılı İş Kanunu, 30. Madde, (10.6.2003 Tarihli ve 25134 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>, (Erişim Tarihi:05. 2019).

Ayrıca 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda belirtildiği üzere; bu Kanun'a göre istihdam edilen kadrolarda %3 oranında engelli personel istihdam etmek zorunludur. Engelli personel istihdam etme yükümlüğünün takip edilmesi, denetlenmesi ve bu bireylerin Devlet memurluklarına görevlendirilmesi Devlet Personel Başkanlığı'nın yükümlülüğündedir²⁸

Tablo 2. Engelli Çalıştırmakla Yükümlü İşyerlerinde İşçi Olarak Çalışan Engelli Birey Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Çalışmakla Yükümlü Olunan Engelli Birey Sayısı		Çalışan Engelli Birey Sayısı	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel
2018	7.968	116.649	10.447	101.212
2017	7.834	110.672	10.268	96.720
2016	8.206	104.966	10.822	92.413
2015	8.432	99.262	10.696	84.370

Kaynak: <http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/istatistikler.aspx>

Bakım Hizmeti: 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda bakıma gereksinimi olan engelli, resmi sağlık kurulu raporu ile engellilik durumu belirlenmesinde, ağır engelli olduğu belgelendirilenlerden, günlük yaşamın sıradan gereksinimlerini önemli derecede yerine getirememesi sebebi ile yaşamını başkasının desteği ve bakımı olmaksızın sürdüremeyecek ölçüde düşkün olan birey, olarak ifade edilmektedir, buradaki ağır engellilik kavramı; ilgili yönetmelikte, engel durumuna göre engel oranı %50 ve daha fazla olduğu belirlenen, başkalarının destek ve bakımı olmaksızın günlük hayat aktivitelerini gerçekleştiremeyeceği engelli sağlık kurulunca onaylanan bireyler, olarak belirtilmiştir²⁹.

Hangi isimle olursa olsun bütün gelirleri toplamı dikkate alınmak koşulu ile kendisi veya bakmak zorunda olduğu kişi sayısına göre kişi başı ortalama aylık gelirleri bir aylık net asgari ücretin 2/3'ünün altında kalan bakıma ihtiyacı olan engellilere, resmi ya da özel bakım merkezlerinde veya gerek duyulması halinde ikametgahlarında bakım hizmeti sunulmaktadır³⁰. Bu hizmetler bakıma ihtiyacı olan engelli kişiye yönelik kişisel bakım hizmetleri ile psiko-sosyal yardım ve destek hizmetlerini içerir. Bakıma ihtiyacı olan engellilere sağlanacak bakım hizmetinin kişi başı aylık bakım ücreti tutarı, iki aylık net asgari ücret tutarını geçemez. Bakım hizmetleri, ilgili bakım raporu doğrultusunda, kişinin ikamet ettiği ildeki ilgili bakım merkezlerinde ya da kişinin ikametgahında verilebileceği gibi, engelli bireyin yaşadığı ilin dışındaki bakım merkezlerinde de verilebilir.

²⁸657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu, 53. Madde, (23.7.1965 Tarihli ve 12056 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>, (Erişim Tarihi: 05. 2019).

²⁹2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 3. Madde, (27.5.1983 Tarihli ve 18059 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, (Erişim Tarihi: 05. 2019).

³⁰Erhan KARAASLAN, Engelli Hakları, Antalya: Bekad Yayınları, 2014, s.29.

Sosyal Haklar ve Hizmetler: Günümüzde engelli bireylere yönelik uygulanmakta olan, sosyal hizmetler; engelli aylığı, muhtaç aylığı ve vergisel indirim-muafiyetler olarak tasnif edilebilir.

Engelli aylığı; 2022 Sayılı Kanun'a göre düzenlenen ve üç ayda bir ödenen bir sosyal yardımdır. Bu Kanun'da, engel durumuna göre toplam vücut işlev kaybı oranı, %40 ile %69 arasında olan kişiler 'engelli', %70 ve daha fazla işlev kaybı olanlar ise 'başkalarının desteği olmadan yaşamını sürdüremeyecek biçimde engelli' olarak sayılmaktadır³¹. Kanun'un yürürlüğe girdiği zamanlarda engel oranının kaç olduğunun önemi olmaksızın, kanunda belirtilen koşulları sağlayan bütün yaşlı ve engellilere eşit miktarda aylık ödenmekte idi ancak, daha sonra 5378 Sayılı Kanun'a eklenen ilave bir madde ile;

18 yaşını doldurmuş, kanunda belirtilmiş olan koşulları sağlayan engellilere, yaşlılar için belirlenmiş aylık tutarın iki katı,

18 yaşını doldurmamış, kanunda belirtilmiş olan şartları sağlayan fakat 'başkalarının desteği olmadan yaşamını sürdüremeyecek derecede engelli' olanlara, yaşlılar için belirlenmiş aylık tutarın üç katı,

18 yaşını doldurmamış, fakat ilgili kanunda belirtilmiş olan şartları sağlayan engelinin, kanunen bakmak yükümlülüğünde olduğu yakınına fiilen bakım ilişkisi gerçekleşmesi şartı ile yaşlılar için belirlenen aylık tutarın iki katı, aylık ödenmesi biçiminde hükme varılmıştır.

Muhtaç Aylığı; Vakıflar Genel Müdürlüğünce ödenmekte olan muhtaç aylığı ilgili yönetmeliğin hükümlerine göre, 18 yaşından büyük engelli kişilere ve 18 yaşın altında engelli çocuğa sahip olan anne-babalara ve henüz 18 yaşından gün almamış annesiz ya da babasız olan yetim çocuklara ödenmektedir. Muhtaç aylığı, %40 ve daha fazla oranda engeli olan ihtiyaç sahibi bireylerin; sosyal güvencesinin bulunmaması, herhangi bir gelirin olmaması ya da aylık almaması, bakım hizmeti alacağına dair herhangi bir kanun ya da mahkeme kararının olmaması, gelir sağlayan herhangi bir taşınır ya da taşınmaza sahip olmaması veya sahipse eğer bunlardan sağlayacağı ortalama aylık gelirin ilgili yönetmelik ile düzenlenen muhtaç aylığı miktarını aşmaması, durumunda bağlanır.

Vergisel İndirim ve Muafiyetler konusunda; Engelli durumda olan vatandaşların yaşadıkları zor koşulların giderilmesine katkı sağlamak ve engelli olanlarla engelli olmayan bireyler arasındaki rekabet eşitsizliğinde adaleti sağlamak amacı ile Türk vergi hukukunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır³². Bunlar ; 'gelir vergisinde engellilik indirimi, gümrük vergisinde muafiyet ve istisna, Emlak vergisinde muafiyet, katma değer vergisinde muafiyet, motorlu taşıtlar vergisinde muafiyet, özel tüketim vergisinde muafiyet' ...gibi düzenlemelerdir. ³³.

5510 Sayılı Kanun'da belirtildiği üzere; engelli bireylerin malulen emeklilik ya da erken emeklilik hakkı bulunmaktadır. Diğer bir yandan sosyal güvenlik kurumu güvencesi bulunmayan ve sağlık giderlerini karşılayabilecek durumda olmayan engelli bireylerin teşhis,

³¹2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 2.md (10.7.1976 Tarihli ve 15642 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf> , (Erişim Tarihi: 05. 2019).

³² Hatice KİNO, Hakan YAVUZ, 'Engellilere Yönelik Vergisel Düzenlemelerin İncelenmesi', Vergi Dünyası Dergisi, yıl 37, sayı 436, Aralık 2017, s.33.

³³T.C Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, Engelliler İçin Vergi Rehberi-2016, Ankara, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, 2016.

tedavi, ilaç, gözlük, ortez-protez ve benzeri gereksinimleri, bu bireylere yeşil kart verilerek 3816 Sayılı Kanun kapsamında karşılanmaktadır³⁴.

5. SEÇİLMİŞ DÜNYA ÜLKELERİNDE DEZAVANTAJLI OLMAK

Avusturya: Avusturya’da yaşlı işgücüne yönelik bazı düzenlemeler getirilmiştir. Örneğin yaşlı işçilere yönelik yarı zamanlı çalışma planı hazırlanmıştır. Bu plan Avusturya Kamu İstihdam Kurumu tarafından uygulanmakta ve işsizlik sigortası fonundan finanse edilmektedir. Planın amacı, yaşlı işçileri emekli olana kadar istihdamda kalmalarını sağlamaktır. Yarı zamanlı çalışmaya geçen 55,5 yaşın üstündeki erkekler ve 50,5 yaşın üstündeki kadınlar hedef grup olarak belirlenmiştir. Planın uygulanmasında kullanılan araç, çalışma süresini azaltan ve bundan dolayı gelir kaybına uğrayan yaşlı işçilerin bu kayıplarının en az %50’si tutarında bir telafi ödemesidir. Bu uygulamadan yararlanmak için yaş sınırı emeklilik yaşı olarak belirlenmiştir. Avusturya’da yaşlılara yönelik yapılan diğer bir düzenleme ise; İşsizlik Sigortasının Bir Parçası Olarak Teşvik ve Engel Sistemi’dir. Bu uygulama ile firmaların 50 yaş üstündeki kişilerin ücret dışındaki maliyetlerden tasarruf etmelerini sağlayarak bu kişilerin istihdamını teşvik etmek amaçlanmıştır. Hedef grup, istihdama dahil olmak isteyen 50 yaşın üzerindeki işsizler ve 50 yaşın üzerinde olup aynı firmada en az 10 yıldır çalışmakta olan işçilerdir³⁵.

Almanya: Almanya’da cinsiyete yönelik ayrımcılık sorun haline gelen konulardan biri olmuştur. Bu konu, devleti bu yönde politikalar oluşturmaya itmiştir. Örneğin, İstihdam ve Beceriler Alanında Cinsiyete Yönelik Dijital Ayrımcılığın Önlenmesi isimli bir program hazırlanmıştır. Bu program genel olarak mühendislik ve başta iletişim teknolojileri olmak üzere çeşitli bilim dallarında kadınların temsiliğini artırmayı amaçlamaktadır. Programın önemi, eğitim ve iş hayatında kadınlarla ilgili tüm konuları kapsamaktadır. Programa göre, bilgi teknolojileri (IT) sahasında verilen meslek eğitimlerinin % 40’ının kadınlara yönelik olmasını, kadınların % 40’ının bilgisayar kurslarına katılımını, özellikle IT şirketlerinde kadınların % 40 oranında işe başlamasını, kadınlar arasında internet kullanımını % 50’ye çıkarmayı hedeflemiştir³⁶.

Fransa: Fransa’da dezavantajlı bir grup olan engelli kişilere yönelik, ‘Özürlüler Kanunu’ 1975 yılından beri uygulanmaktadır. Bu Kanun’a göre, hem engelli erişkinler, hem de bakmakla yükümlü olduğu engelli çocuğu-bulunan kişiler (kendileri özürlü olmayanlar) için her yıl belirli bir tarife çerçevesinde asgari bir gelir düzeyi garanti edilmektedir. Fransa’da, bu yardıma “özürlülük yardımı” adı verilmektedir. Bu yardımlardan yararlanmak için sakatlık derecesinin % 80 olması gerekmektedir. % 80 oranında özürlü olanlar Devlet tarafından yapılan engelli yardımından “60 yaşına kadar” koşulsuz olarak yararlanabilmektedirler. 60 yaşın üzerindeki özürlülere özürlülük yardımı yapılmamaktadır. Sakatlık derecesi %50- % 79 oranında belirlenen özürlülerin ise özürlülük yardımı alabilmeleri için iki koşulun sağlanması gerekmektedir. Bu iki koşul; engellinin işsiz olması ve özürlü sebebiyle herhangi bir işte çalışmasının mümkün olmaması şartlarıdır. Bu kişiler, koşulların sağlanması durumunda her ay özürlülük yardımından faydalanabilmektedirler. engellilik yardımı yıllık olarak belirlenmektedir. Buna göre; Altmış yaşın üzerindeki engelliler, erişkin engellilere yönelik olan engelli yardımından ve bu yardıma ilave olarak yaşamını sürdürmesini kolaylaştıracak çeşitli ilave yardımlardan yararlanmaktadırlar. Bu yardımlar; erişkin engelli yardımından tamamen faydalanan ve bağımsız bir konutta tek

³⁴KARAASLAN, 2014. s.18.

³⁵Sait Gökhan GÜNDÜZ, Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü, Uzmanlık Tezi, TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007.

³⁶GÜNDÜZ, 2007. ss.49-53.

başına yaşayan engellilere yönelik yardımlar, bakmakla yükümlü bulunulan, bağımsız olarak yaşantısını sürdüremeyecek düzeyde olan ve engel derecesi % 80'in altında olan üçüncü kişiye yapılan yardımlar, serbest meslek kazancı elde eden engellilere yönelik olarak, ulaşım, barınma yardımları, ücret geliri elde eden engellilere yönelik yardımlar, olarak dört şekilde düzenlenmiştir³⁷.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumda negatif ayrımcılığa maruz bırakılan dezavantajlı gruplar, toplumsal hayatta birtakım adaletsizliklere, hak ihlallerine uğramaktadırlar. Dezavantajlı grupların sosyal ve ekonomik hayatlarında karşı karşıya bırakıldığı eşitsizliğin düzeltilebilmesi için bir takım özel önlemler alınmakta ve çeşitli kamu politikaları oluşturulmaktadır. Diğer taraftan bu bireylerin problemlerini çözmeye yönelik birçok düzenleme yapılmasına rağmen uygulamada yetersiz kalındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısı ile Türkiye'de dezavantajlı kesimlerin hem ekonomik, hem de sosyal ihtiyaçlarının karşılanması yetersiz kalmakta ve bu kesimlerin, ekonomik, sosyal ve kurumsal dışlanmışlıkları, yoğun biçimde sürmektedir. Bu çalışma süresince yapılan araştırmalar neticesinde, son zamanlarda kamusal hizmet sunumunda, dezavantaj sahibi vatandaşların sorun ve beklentilerinin gün geçtikçe daha çok önemsendiği söylenebilir ancak yetersiz kalmaktadır.

Örneğin, AB ülkelerinde daha çok işsizlik yardımı kısmen de işsizlik sigortası uygulamalarında yaş, cinsiyet, medeni durum, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı gibi faktörlere göre ödenek tutarları farklılaştırılmaktadır. Örneğin dul kadınlar veya bakmakla yükümlü olduğu çocuğu ya da yakını olan kişiler, emekliliğine kısa süre kala işsiz kalmış olan kişiler daha fazla ödenek alabilmektedirler. Diğer bir yandan; AB ülkelerinde ilkokuldan sonra okulu bırakan engelli birey oranı %25, bu oran İsveç'te %11 iken Türkiye'de %60'tır. AB'de engellilerin %29,9'u yoksulluk ve sosyal dışlanmışlık riski altındayken Türkiye'de bu oran %77,1 olarak belirlenmiştir.

Dolayısıyla; Söz konusu adaletsizlikleri asgari düzeye indirmek, dezavantaj sahibi bireyleri toplumsal hayata üreten bireyler olarak kazandırmak, temel gereksinim ve problemlerine dönük etkili çözüm önerileri getirerek ve politikalar oluşturarak mümkün olabilir. Örneğin; Sağlık ve bakım hizmetlerini karşılamak için kısıtlı kaynaklara sahip olan yoksul insanların, kendi bütçelerinden ödemeleri gereken harcamaları azaltmak ve dolaylı maliyetleri karşılayabilmeleri için gelir desteği sağlamak, sağlık ve bakım hizmetlerinin kullanımını geliştirebilir. Diğer bir yandan, engelli insanların mesleki eğitim kurumlarında, akran eğitimi, rehberlik ve erken müdahale gibi diğer koşulların sağlanması, engellilerin becerilerini geliştirme konusunda faydalı olabilir. Toplum temelli rehabilitasyon aynı zamanda becerileri ve tavırları geliştirebilir, meslek içi eğitimi destekleyebilir ve işverenler için yol gösterici olabilir. Bu bağlamda, dezavantajlı bireyler için oluşturulacak politikalar tasarlanır iken, bireylerin yaş aralığı, öğrenim durumu, engel dereceleri, gelir düzeyleri, işsizlik oranları, fiziksel çevre şartları, içinde bulunduğu ve sorumlu olduğu kişi ya da koşullar... gibi etkenlerin araştırılması ve elde edilen bulgulara göre çözüm odaklı politikaların izlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKBULUT, Süleyman. Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma) Zayıf Gör(me) ve Yok Say(ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi (SEÇBİR), 2017, ss.1-15.

³⁷Elif ÇAKAR Türkiye ve Bazı Yabancı Ülkelerde Özürlülere Sağlanan Avantajlar: Vergi Düzenlemeleri ile Ekonomik ve Sosyal Düzenlemeler, Mevzuat Dergisi, y:10 S:112 Nisan 2007.

ALP, Leyla; Dezavantajlı Grupların İstihdama Katılmaları:G20 Ülkelerimdeki Başarılı Uygulamalar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2017, s.4.

ARTANTAŞ, Orhan., Kamu Hizmeti ve Bedel, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, SBE., 2016.

BLAU J. ve ABRAMOVİTZ M., Social Welfare Policy, Published by Oxford University Press, New York., 2003.

ÇAKAR, Elif. ‘Türkiye ve Bazı Yabancı Ülkelerde Özürlülere Sağlanan Avantajlar: Vergi Düzenlemeleri ile Ekonomik ve Sosyal Düzenlemeler’, Mevzuat Dergisi, y:10 S:112 Nisan 2007.

ÇINARLI, Serkan., Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008.

DİKMETAŞ, Fatma, Dezavantajlı Gruplar Açısından Pasif İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi ve İşkur İçin Öneriler, Çalışma ve Sosyal Güvelik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi Yayını, Ankara 2017,s.3.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistiki Bilgiler, Araştırma Geliştirme ve Proje Dairesi Başkanlığı İstatistik Bülteni, Nisan 2018.

GÖKÜŞ, Mehmet, Kamu Hizmeti, Kavram-Politika-Uygulama, Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2011.

GÜNDÜZ, Sait Gökhan, Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü, Uzmanlık Tezi, TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007.

KARAARSLAN, Erhan, Engelli Hakları, Antalya: Bekad Yayınları, 2014.

KİNO Hatice, YAVUZ Hakan, ‘Engellilere Yönelik Vergisel Düzenlemelerin İncelenmesi’, Vergi Dünyası Dergisi, yıl 37, sayı 436, Aralık 2017, ss.31- 41.

KÜÇÜKALİ, Adnan, ‘Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği’, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 4, sayı: 1, Ocak, 2014, ss. 59-86.

ÖZTÜRK, Mustafa, Türkiye’de Engelli Gerçeği, İstanbul: Müsiad Yayıncılık, 2011.

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD), Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014, 1. Baskı, Ankara.

T.C Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, Engelliler İçin Vergi Rehberi-2016, Ankara, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yay. 2016,

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Düzenli merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu, 2018, ss.10-32.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> , (Erişim Tarihi: 05.2019).

YAVUZ Hakan, KİNO Hatice, ‘Engellilere Yönelik Yerel Kamusal Hizmetlerde Memnuniyet: Sakarya Örneği’, Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar, Chapter 24, Vol.1, 2018, ss.443-459.

YÜKSEL, Mesude, ADIGÜZEL, Orhan, YÜKSEL, Hasan, ‘Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler Realitesi’, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Ocak 2015, sayı:6

WALSH, Kenneth. Public Services and Market Mechanisms: Competition, Contracting and New Public Management, New York, St. Martin’s Press, 1995.

3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 39. Madde, (19.6.1986 Tarihli, 19139 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3308.pdf>, (Erişim Tarihi:05. 2019).

4857 Sayılı İş Kanunu, 30. Madde, (10.6.2003 Tarihli ve 25134 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> , (Erişim Tarihi: 05. 2019).

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu, 53. Madde, (23.7.1965 Tarihli ve 12056 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 2019).

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 3. Madde, (27.5.1983 Tarihli ve 18059 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, (Erişim Tarihi:05. 2019).

2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 2.md (10.7.1976 Tarihli ve 15642 Sayılı Resmi Gazete), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf>, (Erişim Tarihi: 05. 2019).